

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.2.13>

WSCHODNIOEUROPEJSKIE NAZWY PÓR ROKU W SYSTEMIE LEKSYKALNO-SEMANTYCZNYM JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO

Yuliia Onyshchenko

*aspirantka Wydziału Historii i Kultury Języka Ukraińskiego
Wołyński Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki (Łuck, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-7212-2638

e-mail: gulia.onischenko@ukr.net

Adnotacja. W artykule na temat ukraińskich wschodniostepowych dialektów opisano nominacje pór roku i związanych z nimi pojęć i procesów, prześledzić charakterystyczne cechy obchodów niektórych świąt, a także znaki i wierzenia, które im towarzyszą. Należy zauważyć, że każda pora roku charakteryzuje obchody niektórych wydarzeń (jest to opisane w rozgałęzionych komentarzach respondentów). Zbadano nominacje zimy (jej początku; okresu, w którym zima staje się zimniejsza; przedłużającej się zimy itp.), wiosny (odwilży; znacznego ocieplenia zimą lub wczesną wiosną, co powoduje częściowe rozmrożenie śniegu, lodu; wiosenny okres czasu, kiedy śnieg topnieje, rzeki wypełniają się wodą, drogi psują się), lato (dobre, korzystne dla zbiorów; suche, bezdeszczowe), jesień i cechy obchodów Nowego Roku w starym stylu, Chrztu Pańskiego, Święta Ofiarowania Pańskiego, Wielkanocy, Trójcy Świętej, trzech odmian święta Zbawiciela, święta Piotra i Pawła, Pokrowy, Andrzeja i tym podobne. Zidentyfikowane nazwy są najczęściej jednoskładnikowe, rzadziej wieloskładnikowe (głównie proste wyrażenia atrybutowe). Niektóre nazwy określające pory roku dostępne we współczesnym ukraińskim języku literackim o znaczeniu tożsamościowym są również znane w innych dialektach ukraińskich, w których mogą mieć różnice akcentowe, fonetyczne, słowotwórcze i semantyczne.

Słowa kluczowe: dialekt, ukraińskie dialekty wschodnioeuropejskie, pora roku, święto, sema, nominacja.

EASTERN-STEPPE NAMES OF THE SEASONS IN THE LEXICO-SEMANTIC SYSTEM OF UKRAINIAN LANGUAGE

Yuliia Onyshchenko

*Postgraduate Student at the Department of History and Culture of the Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-7212-2638

e-mail: gulia.onischenko@ukr.net

Abstract. The article investigates the nominations of the seasons and related concepts and processes based on Ukrainian Eastern steppe dialects, specifies the features of celebrating some holidays, as well as the signs and beliefs referred to them. It is noted that each season is characterized by the celebration of certain events (this is described in the respondents' comments). The nominations of winter (beginning; the period when winter becomes colder; long winter, etc.), spring (thaw; significant warming in winter or early spring, which causes partial melting of snow and, ice; springtime when the snow melts, rivers are filled with water, roads are damaged), summer (good, favourable for harvest; dry, rainless), autumn and features of celebrating the New Year in the old style, Baptism, Epiphany, Easter, Holy Trinity, three varieties of the Saviour, the feasts of Peter and Paul, Intercession, Andrew etc. The identified names are often one-component, less often – multi-component (mostly simple attributive phrases). Certain names to denote the seasons are present in the modern Ukrainian literary language with the same meaning, also known in other Ukrainian dialects, where they may have an accent, phonetic, word-forming and semantic differences.

Key words: dialect, Ukrainian eastern-steppe dialects, season, holiday, sema, nomination.

СХІДНОСТЕПОВІ НАЙМЕНУВАННЯ ПІР РОКУ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Юлія Онищенко

*аспірантка кафедри історії та культури української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-7212-2638

e-mail: gulia.onischenko@ukr.net

Анотація. У статті на матеріалі українських східностепових говірок описано номінації пір року та пов'язаних із ними понять і процесів, спостережено характерні особливості відзначення деяких свят, а також прикмети та повір'я, що їх супроводжують. Звернуто увагу, що кожен пору року характеризує святкування певних подій (це описано в розгалужених коментарях респондентів). Досліджено номінації зими (її початку; періоду, коли зима стає холоднішою; затяжної

зими та ін.), весни (відлиги; значного потепління взимку або ранньою весною, що викликає часткове розтавання снігу, льоду; весняного періоду часу, коли розтає сніг, річки наповнюються водою, псуються дороги), літа (хорошого, сприятливого дня врожаю; сухого, бездошового), осені та особливостей святкування Нового року за старим стилем, Хрещення, Стрітіння, Великодня, Святої Трійці, трьох різновидів Спасу, свят Петра і Павла, Покрови, Андрія тощо. Виявлені найменування найчастіше однокомпонентні, рідше – багатокомпонентні (в основному прості атрибутивні словосполучення). Певні назви на позначення пір року наявні в сучасній українській літературній мові з тотожним значенням, також відомі в інших українських говірках, де можуть мати акцентні, фонетичні, словотвірні й семантичні відмінності.

Ключові слова: діалект, українські східноstepові говірки, пора року, свято, сема, номінація.

Вступ. Дослідження діалектних номінацій пір року, які традиційно віднесено до календарно-часової лексики, становить значний інтерес для того, щоб вивчити формування сучасної мовної картини світу, адже перші згадки про обертання Землі навколо Сонця і відповідно зміну сезонів трапилися ще в XVI столітті.

Календарно-часова лексика стала об'єктом лінгвістичних праць і вітчизняних, і зарубіжних мовознавців. Відомо, що зазначена тематична група української та англійської мов привернула увагу М.А. Болобан (Болобан, 2011, 2012, 2014), українська народна календарна лексика – Г.П. Занько (Занько, 2011), антропонімна лексика календарного типу української літературної казки XIX ст. – Т.В. Крашеніннікової (Крашеніннікова, 2015) та ін.

Варто зауважити, що вказана тематична група лексики східноstepових говірок досі не була предметом спеціального ґрунтовного дослідження, хоча виявляє чимало місцевих особливостей, що й зумовлює актуальність пропонованої розвідки. Діалектний матеріал, зібраний у східноstepових говірках української мови (студія охоплює 5 населених пунктів Запорізької та Донецької областей), дозволяє виокремити певні семи для називання сезонів, пов'язаних із ними понять та специфіки відзначення окремих свят у ці періоди.

Мета статті – опис східноstepових найменувань пір року, характерних для них особливостей, стнів та явищ, що їх супроводжують.

Вивчення поставленої мети передбачало виконання таких завдань: 1) зафіксувати в окресленому ареалі номінації на позначення пір року та пов'язаних із ними понять; 2) визначити функційну та семантичну специфіку найменувань; 3) простежити наявність паралелей в інших говіркових ландшафтах, встановити їхню семантику.

Основна частина. У досліджуваних говірках виявлено однокомпонентні назви зими, весни, літа й осені та багатокомпонентні номінації на позначення суміжних із ними понять.

Маніфестантами семи 'зима, найхолодніша пора року між осінню і весною' виступають іменники *з'їма* (н. пп. 1–3, 5) (і варіант *зи'ма* – н. п. 4), прислівники *з'їмоу* (н. пп. 1, 3, 5) (також фонетичний *з'їмої* та словотвірний *в'зимку* варіанти – н. п. 4). Окремі назви, зокрема і зі зміненою семантикою, виявлено в інших діалектних обшарах: у поліському ареалі засвідчено лексеми *взимі* 'взимку' (й акцентний варіант *взіму* 'т. с., що взимі'), *зимá* 'найхолодніша пора року; зима', 'селезінка' (і фонетичний варіант *зимó* 'зімоу; взимку') (Аркушин І, 2000: 53, 189) та іменник *зимá* 'пізньоцвіт осінній' (Лисенко, 1974: 84), у гуцульському – номен *зимá* 'сніг' (і словотвірний варіант *зімка* 'невеликий, неглибокий сніг') (Закревська, 1997: 82–83), у закарпатському – номінації *зимóв* 'т. с., що узимі', *узімі* (і фонетичний варіант *у(в)зімі*) 'узимку' (Сабадош, 2008: 126, 374), у бойківському – варіант *зимá* 'зима', 'сніг', 'пропасниця', 'у знач. присл. зимóў, зимóйу, у зимі (взимку)' (Онишкевич І, 1984: 308–309), у нижньонаддніпряньському – номени *зимá* 'зима', *зімонька* 'пестл. до зима', *зімоу* 'взимку' (Чабаненко ІІ, 1992: 101–102) тощо.

Окремої назви для позначення початку зими в окреслених говірках не виявлено, натомість засвідчено конструкції *настала з'їма і прийшла з'їма* (н. пп. 1–5).

Дію 'зимувати, перезимувати' репрезентовано дієсловами майбутнього часу *пере"зимуйім* (н. п. 4) та минулого *перез'їмували* (і фонетичний варіант *пере"зимували*), *пере"жили* (н. п. 5). Розрізнення у використанні часу дієслів пояснюється, можливо, ставленням інформантів до зазначеної пори року: для одних зима – холодна неприємна пора з морозами, яка довго триває, для інших – звичайний сезон, який проходить так само швидко, як і будь-який інший. Іменник *зимóване* 'зимування' виявлено у закарпатських говірках (Сабадош, 2008: 126), варіанти *зимувáння* 'зимівля', *зимувáть* (і словотвірний варіант *зимувáться*) 'зимувати' (Чабаненко ІІ, 1992: 102), *перезимувáть* (і дериват *перезимувáться*) 'перезимувати' – у нижньонаддніпряньських (Чабаненко ІІІ, 1992: 89).

Лише в одній із досліджуваних говірок виявлено атрибутивне словосполучення *лиха година* та дієслово *л'у'тує* (н. п. 3), які представляють семантику періоду, коли зима стає холоднішою. Аналізований проміжок часу, як бачимо, представлений досить вузько, адже зими зазвичай були люті кожного року; мабуть, саме тому особливого розрізнення вказаної пори діалектоносії не пригадують. З іншою семантикою в гуцульському обшарі зафіксовано дієслово *л'утувáти* 'паяти' (Закревська, 1997: 117), у поліському – варіант *л'утувáт* 'хворіти на шлунково-кишкову хворобу (переважно про поросят)' (Лисенко, 1974: 118).

Характерна риса аналізованого східноstepового ареалу – традиційне святкування Нового року за старим стилем, коли саме чоловік повинен першим заходити до будівлі, таким чином несучи добробут та щастя господарям: *ход'ат' нос'ївайут' муж'ч'їни / а д'ї'ч'ата т'їки на Ме"ланку три'нац':атого / а д'ї'ч'атам ч'їтирнац':атого н'їз'а ўгост'ї ходит' // а ш'ч'е вос'їм'нац':атого йанва'р'а на голодну кут'у тоже не" можна ж'їнкам ходит' // воно воб'ш'ч'е на ўс'ї з'їмн'ї п'разники нада / шоб чоло'в'їк першій заходиў* (н. п. 3).

Один із діалектоносіїв пригадує лікувальні властивості води в день свята Хрещення: *водо'реш'ч'ен':а / св'атим'воду // це ж" стар'ї л'уди кажут' / шо пост'таў во'ди о'це на водо'реш'ч'ен':а і вона 'буде св'аш'ч'ена / не" пропа'де // и'її нит' пот'ом от'у'с'ого можна* (н. п. 1).

У зв'язку з частим пізнім приходом весни значною кількістю маніфестантів представлена сема 'затяжна зима', з-поміж яких виявлено словосполучення *зат'ажна з'їма* (н. пп. 3–5), *сн'їжна з'їма*, *глибок'ї сн'їги* (н. п. 4) та *доўга з'їма* (н. п. 5).

Інформант пригадає час святкування Стрітіння, пояснюючи настання цього свята як зустріч зими з весною, та наводить прикмету, пов'язану з ним: *з'їма с ве^сноіу ўстр'їч айїц':а п'атнац'атого ф'їурал'а // йак капайе іс:т'р'їхї /п'ївен' нап'їец':а воіди /буде ран':а ве^ссна /хароша //урожаї буде* (н. п. 3).

Інший мовець зазначає особливості святкування цього дня: *вишївали і т'кали ў се^лї // на рушнїках п'їўники /розоч'ки вишївали // це йак п'разник /а ўсе раўно на х'верму нада їти /а дома кан'ешно придержувалис'а /шоб^н в цей ден' там не^н рубат' ни'ч'ого /каждїй готвиўс'а /а так робили к'руглї год^н* (н. п. 5).

На позначення поняття 'весна, пора року між зимою і літом, яка характеризується подовженням дня, потеплінням, появою перелітних птахів, розквітом рослин і т. ін.' використовують іменник *весна* (н. пп. 1–5) (і варіант *ве^ссна* – н. пп. 1, 2), а також прислівники *навесн'ї* (н. п. 4) та *ве^ссноіу* (н. пп. 2, 4, 5), який зафіксовано і в сучасній українській літературній мові із семантикою 'під час весни; навесні' (СУМ І, 1970: 341), (і фонетичний варіант *ве^ссної* – н. пп. 2, 5). Лексеми *весна* 'пора року (після зими)', 'пісня-веснянка', *весно* 'навесні, весною' виявлено у поліських говірках (Аркушин І, 2000: 51), прислівники *весноіу* (і фонетичний варіант *весноіу*) 'весною (про наступну весну)', *навесн'ї* (і варіанти *весн'ї*, *весн'ї*, *навесн'ї*) 'навесні', 'весною' – у бойківських (Онишкевич І, 1984: 93, 461) тощо.

Поняття 'відлига, значне потепління взимку або ранньою весною, що викликає часткове розтавання снігу, льоду' найчастіше репрезентовано номенами *одлига* (н. п. 3) (і фонетичним варіантом *в'їдлига* – н. пп. 4, 5), іменником *от'ен'ел'* (н. пп. 1, 2, 5), рідше – дієслівними формами *потепл'їло*, *розт'аїе* (н. п. 3) та сполученням *п'їшло на тепл'о* (н. п. 5). У закарпатському обширі засвідчено лексеми *п'отепло* 'присл. до потеплий (тепліший, ніж звичайно або потрібно; теплуватий)', *розт'аїти* 'т. с., що іст'аїти (розт'аїти (про сніг, лід і под.))', *танути* 'танути', 'грузнути (в болоті, снігу і под.)', 'гаснути (про вогнище, вогонь у плиті)', *тепл'о* 'тепло' (Сабадош, 2008: 135, 268, 319, 349–350), у бойківському – іменники *відлига* (і фонетичний варіант *відл'єга*) 'відлига', *відл'ога* 'тихий снігопад', 'відлига', *відтепель* 'віньняк' (Онишкевич І, 1984: 121–122, 124), у нижньонаддніпрянському – номен *розтав'ачка* 'розтавання (про сніг)', *тепл'їнь* 'тепл'їнь' (Чабаненко ІV, 1992: 38, 122).

Найменуваннями весняного періоду часу, коли розтає сніг, річки наповнюються водою, псується дороги, є іменники *бе^здор'їж':а* (н. пп. 1, 2, 4) (і фонетичний варіант *бе^здорога* – н. п. 5), *гр'аз'ука*, *сл'акот'* (н. п. 2), *м'їсиво* (н. п. 3), *кол'добини* (н. п. 4), атрибутивне *роз'бита дорога* та об'єктне словосполучення *дороги розве^зло* (н. п. 3), а також прислівник *з'р'аз'ко* (н. пп. 1, 5). В інших говірках такі лексеми спостережено з різними значеннями: у поліських – іменники *сл'ака* та *сл'акоч* 'дощ зі снігом і вітром' (Аркушин ІІ, 2000: 157), варіанти *бездорож* 'негода (зимова)', *сл'ота*, *сл'ата*, *шльота* 'причіплива, надокучлива людина', 'погана погода, переважно сніг із дощем; сл'ота, мокротеча', *сляготь*, *сляка*, *слакв'а* 'погана погода, переважно сніг із дощем; сл'ота, мокротеча' (Лисенко, 1974: 30, 197–198), у східнословобожанських – номен *слякоть* 'сніг з дощем' та дериват *слякотина* 'сира погода' (Глуховцева, 2002: 193), в говірках Одещини – акцентний варіант *сл'ота* 'негода із сильним дощем', 'п'яна людина, пияка' (Бондар, 2010: 181), у буковинських – лексеми *грузь* 'грязюка, болото', *сляка* 'дощова погода' (Гуйванюк, 2005: 77, 502), у гуцульських – фонетичний варіант *сл'ота* 'дощова погода, сл'ота' (Закревська, 1997: 173), у лемківських – іменник *сл'ота* 'сл'ота, погода із затяжним дощем або снігом' (Пиртей, 2004: 284), у закарпатських – номен *сл'ота* 'сл'ота' (Сабадош, 2008: 335), у західноволинських – варіант *сл'ута* 'тривалий дощ', 'надокучлива людина' (Корзонюк, 1987: 222), у бойківських – лексеми *грязюча* 'грязюка', *грясь* 'грязь', *грузь* 'т. с., що груз (болото)' (Онишкевич І, 1984: 195–197), *сл'ота* (й акцентний варіант *сл'ота*) 'сл'ота' (Онишкевич ІІ, 1984: 230), у нижньонаддніпрянських – варіанти *бездор'їжно* 'напростоць, не по дорозі', *грязя* 'грязь, багно' (Чабаненко І, 1992: 72, 255).

Одним із найважливіших свят весняної пори діалектоносії вважають Великдень, а особливо дні приготування до нього, що спостерігаємо у таких коментарях: *вс'ї хаз'аїки дома по'радок наводили /п'їдб'їлували /п'їдкрас'ували /ст'їрка /ўборка // а ўранц'ї нада ра'нен'ко скуп'ац':а* (н. п. 4); *в ч'їстїй ч'е'т'вер йаїч'ки мий'ут' /шоб ч'їст'ї були // приби'рай'ут' у хат'ї /нада вимит' в'їкна* (н. п. 2).

Особливу увагу носії говірок приділяють Страсній п'ятниці, найскорботнішому дню Великого посту, принагідно згадуючи прикмету щодо особливостей саджання капусти: *в ст'расну п'атниц'їу не^н можна ни'ч'ого робит' // йак са'доўл'ат' уже ў п'їч' паски /то'д'ї кажут' са'дїт' капусту нада /шоб були гол'оўки харош'ї на капуст'ї* (н. п. 2).

Інший інформант розповідає про вдалий, на його думку, день для випікання паски: *у п'атниц'їу не^н можна не^нк'їти /а у ч'їт'вер йака то'д'ї паска буде до не^нд'їл'ї // йа нап'риклад у суботу не^нч'їу на н'їч' /потому шо ми йїї пойїмо до не^нд'їл'ї /ну ми не^н йїмо /ми п'робуйїм // а мамка було каже /не^н можна не^нс'в'ач'єну паску йїсти //паску п'їзат' не^н можна /т'їл'ки ла'мат' нада* (н. п. 3).

Сема 'літо, найтепліша пора року між весною й осінню' маніфестована іменником *л'їто* (н. пп. 1–5), атрибутивним словосполученням *красноіе л'їто* (н. п. 5) та прислівниками *л'їтом* (н. пп. 3–5) та *в'л'їтку* (н. п. 3). У поліському діалектному масиві виявлено лексеми *літо* 'найтепліша пора року', 'пісні, які співають улїтку: постові, ягідні', 'влїтку', *влїто* 'т. с., що вліти (влїтку)' (Аркушин І, 2000: 67, 289), у бойківському – прислівники *влїті* (і фонетичні варіанти *ўлїті*, *літі*) 'влїтку', *літом* 'улїтку', іменник *літо* (і варіанти *ў лікі*, *у літох*) 'літо', 'роки' (Онишкевич І, 1984: 136, 416).

З метою найменування хорошого, сприятливого для врожаю літа респонденти послуговуються словосполученнями *ха'роше* *л'іто* (н. пп. 3, 5) та *лоўке* *л'іто* (н. п. 3).

На позначення сухого, бездошового літа, яке на цій території спостерігають майже щороку, є такі найменування: *засуха* (н. п. 3, 4), *сухе* *л'іто* (н. пп. 1, 3–5) та *за'сушливе* *л'іто* (н. п. 4). Іменник *засуха* в значенні ‘маленьке висохле озерце’ зафіксовано в говірках Одещини (Бондар, 2010: 83); у сучасній українській літературній мові це слово відоме зі значенням ‘тривала відсутність дощу влітку, що призводить до висихання ґрунту і загибелі рослинності’ (СУМ III, 1972: 339).

Не обійшли увагою респонденти день Святої Трійці, що в народі має назву Зелені свята і символізує остаточне завершення весни та настання літа. Мовці пригадують звичай прикрашання будинків травами, гіллям, наголошуючи на тому, що в цей день не можна хазяйнувати: *ста'р'і* *л'юди ка'зали Трой'ца / шо не^е можна робит' ни'ч'ого / шо це ве^дликий п'разник* (н. п. 1); *Зелен'і св'ата // в'етки скр'із ч'інл'айут' // укра'шайут' зелен':у / шоб пахло // полин' / че'брец' / г'ілоч'ки з ве'рби в'ишали / із кл'она / туйі* (н. п. 4). Трави після висихання не викидали, залишаючи їх для заварювання чаю з лікарською метою або для підкладання квочці, щоб курчата водились: *г'ілки по'сохли / да і ўс'о // ч'ибрец' на ч'ай остав'ляли / а траўку ш'ч'е ка'жут' нада под^м квоч'ок класти / тод'і і кур'чатка будут'* (н. п. 5).

Згадуючи три різновиди Спасу, носії говірки зазначають прикмету, маючи на увазі наближення осені та настання холодів: *Спас йаблуч'ний / ме^довий / гор'іховий // прийшоў Спас / го'тоў рука'вички про за'пас / знач'и'т' нач'нуц':а холода* (н. п. 1).

Інші місцеві жителі наголошують на тому, що до цього дня жінкам не можна їсти яблук: *до Спаса йаблуч'ного не^е можна йїсти йяблук / у кого д'іти по'мерли* (н. п. 2); *і ж'інки ста'р'і / йак'і робили а'брти / во'ни до див'ат'нац':а того Спаса / до йаблуч'ного / йяблук не^е йїли // і ў кого д'іти мертв'і родилис'а / то'же* (н. п. 3).

В аналізованому ареалі зафіксовано цікаві прикмети, пов'язані зі святом Петра і Павла: *ка'зала бабушка мо'йа / перед Пе'тром і Павлом нада ви'капуват' ч'ас'ник / бо в'ін тод'і роз'падайц':а* (н. п. 1), а також Івана Купала: *на Івана Купала до с'ходу сонц'а нада п'іти вирват' зв'ер'обої / полин' от не'ч'истої с'или // ш'ч'е ч'ерез' кас'тор стр'ібат' нада* (н. п. 2).

Поняття ‘осінь, пора року між літом і зимою, яка характеризується скороченням дня, поступовим похолоданням, відльотом птахів у вирій, скиданням рослинами листяного покриву і т. ін.’ реалізовано іменником *ос'ін'* (н. пп. 1, 2) і прислівниками *ос'ін':у* (н. пп. 1, 3, 5) та *восе'ни* (н. пп. 3, 4). Лексему *восенню* ‘восени’ засвідчено у польському ареалі (Аркушин I, 2000: 74), іменник *осін* ‘осінь, осіння пора року’ – в лемківському (Пиртей, 2004: 218), номен *осінь* (і фонетичні варіанти *осін*, *восін*) ‘осінь’ – у бойківському (Онишкевич II, 1984: 26).

Важливе значення для місцевих мешканців має процес завершення польових робіт, у зв'язку з чим влаштовуються гуляння: *косо'виц'а / жни'ва / с'іно'коси // св'аш'ч'еник у поле виходиў / осв'аш'ч'аў // чолов'іки косами / ж'інки серпами кул'і в'ажут' / мо'лот'ат' ц'іпами / на жорнах меле'мо і ўже го'товий кара'вай ви'носи'мо // це з'е п'іс'н'ами / танц'ами // це перв'і сно'па / а об'жимки / це ўже йак за'к'інч'или косо'виц'у* (н. п. 4).

Значну увагу мешканці краю надавали святкуванню Покрови, адже, за народними уявленнями, цього дня відзначали зустріч осені з зимою, зазвичай випадали перші сніги, до цього часу вже завершували всі польові роботи – і починався весільний період: *ч'е'тирнац':а того окт'абр'а Покрова* (н. п. 1), *у нас ко'зац'к'і забави // це дуже ве'д'лике св'ато на стад'іон'і // св'ат'іў заси'ляли на Покрову / озл'адини / заруч'ини // це ве'д'ликий п'разник / на Покрову і сн'іжок мо'жи'т' притрусит' // по'том ўже Анд'р'іа / Мико'лайа* (н. п. 4).

Принадібно діалектоносії згадує прикмету на свято Андрія, якої дотримувались дівчата з метою вийти заміж: *на Анд'р'іа нада в'еточ'ку ви'лават' з' виши'ні / йак'шо во'на роз'цв'іте / то ха'роший знак // д'іўч'ата га'дали / ч'обот ки'дали / в йак'у с'торону нос'ком / туди п'ідеш зам'іж^м* (н. п. 4).

Висновки. Як бачимо, найменування пір року у східно степових говірках представлено значною варіативністю лексем і розгалуженою системою коментарів місцевих жителів, у яких спостережено особливості відзначення свят, цікаві прикмети та повір'я, що їх супроводжують.

Досліджену тематичну групу лексики характеризують в основному загальнозживані слова (*з'ра'з'ко*, *засуха*, *л'іто*, *ос'ін'*, *м'ісиво* та ін.), рідше – запозичення з російської (*от':ен'ел'*). З-поміж проаналізованих номінацій основну кількість становлять однослівні назви та їхні варіанти, зокрема іменники: *з'їма* (*зима*), *весна* (*ве'сна*), *одлига* (*в'ідлига*), *бе'з'дор'іж':а* (*бе'з'дорога*), *гр'аз'ука*, *сла'кот'*, *кол'добини* та ін.; прислівники: *з'їмоїу* (*з'їмої*, *взимку*), *навес'ні* (*ве'сноїу*, *ве'сної*), *л'ітом* (*в'літку*), *ос'ін':у* (*восени*) та ін.; дієслівні форми: *потеп'ліло*, *роз'таїє*, *л'у'тує*, *пере'ж'ли*, *пере'зимували* та ін.; порівняно менше – багатослівних, які представлені в основному атрибутивними (*гли'бок'і сн'іги*, *ли'ха година*, *роз'бита дорога* та ін.) та об'єктними (*дороги розве'з'ло*, *п'ішло на тепло* та ін.) словосполученнями. Деякі серед засвідчених сполучень слів становлять синонімічні ряди для характеристики певної пори: *зат'аж'на*, *сн'іж'на*, *доўга з'їма*; *настала*, *прийшла з'їма*; *красноїє* *л'ето*, *ха'роше*, *лоўке* *л'іто*; *сухе*, *за'сушливе* *л'іто* та ін. Окремі номінації мають акцентні, фонетичні та словотвірні відповідники в інших говірках, але не завжди з подібною семантикою.

Під час фіксації матеріалу спостережено, що кількість репрезентантів кожної семи в різних говірках неоднакова: у двох н. пп. (3, 5) засвідчено 91,7 % відповідників, в інших н. пп. (4) – 83,3%, (1) – 67%, (2) – 58%.

Перспективним може стати комплексне вивчення ареальних характеристик лексико-семантичних груп, пов'язаних із найменуваннями інших природних явищ.

Перелік умовних скорочень:

- н. п. – населений пункт
 н. пп. – населені пункти
 ‘т. с.’ – те саме значення

Список населених пунктів:

- 1) смт Більмак (Куйбишеве) Пологівського району Запорізької області;
- 2) с. Трудове Більмацького району Запорізької області;
- 3) с. Білоцерківка Більмацького району Запорізької області;
- 4) с. Благовіщенка Кам’янсько-Дніпровського району Запорізької області;
- 5) с. Полкове Волноваського району Донецької області.

Список використаних джерел:

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1. 354 с. ; Т. 2. 458 с.
2. Болобан М.А. Етапи розвитку англійської лексики сфери часу і календаря в контексті еволюції культури. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2011. Вип. 19. С. 22–28.
3. Болобан М.А. Календарно-часова лексика української мови в когнітивному висвітленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2014. 21 с.
4. Болобан М.А. Мовні втілення природних ритмів часу: співвідношення позамовних і мовних аспектів дослідження календарно-часових номінацій в українській мові. *Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур*. 2012. Вип. 19. С. 9–16.
5. Гуцульські говірки : короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
6. Занько Г.П. Від фольклорного до літературного космосу: українська народна календарна лексика й астрономічна лексика наукової фантастики : пошуки й матеріали / Г.П. Занько, О.С. Осадча. Київ ; Умань : ПП Жовтий, 2011. 232 с.
7. Корзюнок М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика: зб. наук. праць*. Київ : Наук. думка, 1987. С. 62–267.
8. Крашеннінікова Т.В. Антропонімна лексика календарного типу української літературної казки XIX століття. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 306–312.
9. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ : Наук. думка, 1974. 260 с.
10. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1. 495 с. ; Ч. 2. 515 с.
11. Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок / упоряд. Є.Д. Турчин. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
12. Сабалош І. Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 480 с.
13. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
14. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. / за ред. В.А. Чабаненка. Запоріжжя, 1992. Т. 1. 324 с. ; Т. 2. 371 с. ; Т. 3. 304 с. ; Т. 4. 261 с.
15. Словник українських говорів Одещини / за ред. О.І. Бондаря. Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2010. 232 с.
16. Словник українських східнословобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
17. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 799 с. ; Т. 3. 1972. 744 с.

References:

1. Arkushyn, H. L. (2000). *Slovnnyk zakhidnopoliskykh hovirok* [Dictionary of Western Polissya dialects]. 2 vols. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].
2. Boloban, M. A. (2011). *Etapy rozvytku anhliiskoi leksyky sfery chasu i kalendaria v konteksti evoliutsii kultury* [Stages of development of English vocabulary in the field of time and calendar in the context of the evolution of culture]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky*. Iss. 19, pp. 22–28 [in Ukrainian].
3. Boloban, M. A. (2014). *Kalendarno-chasova leksyka ukrainskoi movy v kohnityvnomu vysvitlenni* [Calendar-time vocabulary of the Ukrainian language in cognitive coverage] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
4. Boloban, M. A. (2012). *Movni vtilennia pryrodnykh rytmiv chasu: spivvidnoshennia pozamovnykh i movnykh aspektiv doslidzhennia kalendarno-chasovykh nominatsii v ukrainskii movi* [Linguistic incarnations of natural rhythms of time: the ratio of extralinguistic and linguistic aspects of the study of calendar-time nominations in the Ukrainian language]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*. Iss. 19, pp. 9–16 [in Ukrainian].
5. Zakrevska, Ya. (Ed.). (1997). *Hutsulski hovirky: korotkyi slovnyk* [Hutsul dialects: a small dictionary]. Lviv [in Ukrainian].
6. Zanko, H. P. (2011). *Vid folklornoho do literaturnoho kosmosu: ukrainska narodna kalendarna leksyka y astronomichna leksyka naukovoi fantastyky: poshuky y materialy* [From folklore to literary space: Ukrainian folk calendar vocabulary and astronomical vocabulary of science fiction: searches and materials] / H. P. Zanko, O. S. Osadcha. Kyiv; Uman: PP Zhovtyi, 232 p. [in Ukrainian].
7. Korzoniuk, M. M. (1987). *Materialy do slovnnyka zakhidnovolynskykh hovirok* [Materials for the dictionary of Western Volyn dialects]. *Ukrainska dialektna leksyka: zb. nauk. prats*. Kyiv: Nauk. dumka, pp. 62–267 [in Ukrainian].
8. Krashenninnikova, T. V. (2015). *Antroponimna leksyka kalendarnoho typu ukrainskoi literaturnoi kazky XIX stolittia* [Anthroponymic vocabulary of the calendar type of the Ukrainian literary fairy tale of the XIX century]. *Filolohichni studii*. Iss. 13, pp. 306–312 [in Ukrainian].

9. Lysenko, P. S. (1974). Slovnyk poliskykh hovoriv [Dictionary of Polissya dialects]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
10. Onyshkevych, M. Y. (1984). Slovnyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boykivsky dialects]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
11. Pyrtei, P. S. (2004). Korotkyi slovnyk lemkiivskykh hovirok [The small dictionary of Lemko dialects]. Ye. D. Turchyn (Ed.). Ivano-Frankivsk: Siversiia MV [in Ukrainian].
12. Sabadosh, I. (2008). Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian dialect of the village of Sokyrnytsia, Khust district]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian].
13. Huivaniuk, N. V. (Ed.). (2005). Slovnyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovyna dialects]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
14. Chabanenko, V. A. (Ed.). (1992). Slovnyk hovirok Nyzhnoi Naddnyprianshchyny [Dictionary of dialects of the Lower Dnieper region]. 4 vols. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
15. Bondar, O. I. (Ed.). (2010). Slovnyk ukrainskykh hovoriv Odeshchyny [Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region]. Odesa: ONU imeni I. I. Mechnykova [in Ukrainian].
16. Hlukhovtseva, K., Liesnova, V., Nikolaienko, I., Ternovska, T., & Uzhchenko, V. (Eds.). (2002). Slovnyk ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Dictionary of Ukrainian East Slobozhanshchyna dialects]. Luhansk [in Ukrainian].
17. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: 11 vols. Kyiv: Nauk. dumka, 1970–1980 [in Ukrainian].